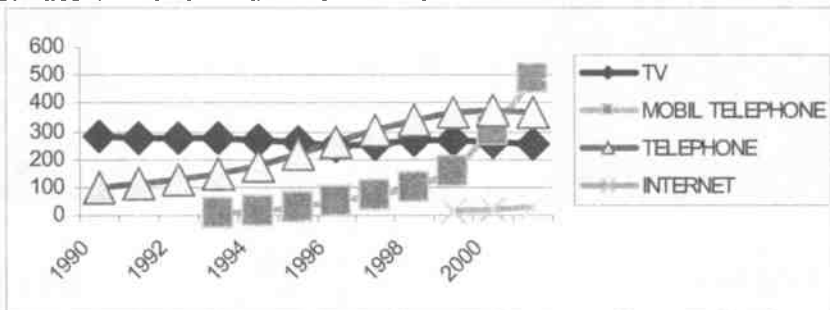

KETTŐS KORSZAKVÁLTÁS

CSEPELI GYÖRGY – PRAZSÁK GERGŐ
Miskolci Egyetem, Szociológia Tanszék

A XXI. század kettős értelemben is korszakváltást hozott Magyarország számára. Az egyik korszak kezdete naptári pontossággal megadható. Magyarország népe 2002. április 12-én döntött arról, hogy az ország belépjen az Európai Unióba. Ez a nap minden bizonnyal bekerül a történeti kronológiába, s új korszakot nyit meg. A másik korszak kezdete kevésbé adható meg naptári terminusokban. Az információs korszak egyes előjelei már a huszadik század második felében megmutatkoztak az országban. Az államszocializmus lényege azonban tökéletesen ellentmondott mindannak, ami az információs korszak lényege. Ezért az információs korszak csak a rendszerváltást követően bontakozhatott ki. A rendszerváltás új kommunikációs viszonyokat teremtett. Teljes lett a szólásszabadság, megindult a verseny a médiapiacra, rohamos ütemben bővült a vezetékes telefonhálózat, hihetetlen gyorsan életre kelt és megerősödött a rádiótelefonos telefonhálózat, az ország területén nagysebességű adatátvitelre alkalmas gerinchálózatok jöttek létre, s a háztartások többségében megjelent a kábeltelevízió. Az új évszázadban a magyarok megismerkedtek az internettel, mely ha a többség számára még nem is jelent érvényes tapasztalatot, de a fiatal korcsoportokban mindenképpen elindult hódító útjára.

1. ábra: Infokommunikációs innováció

Adatforrás: HIF statisztikai évkönyv 2001 (1)

Egyik dátumhoz kötött új korszakról sem állíthatjuk, hogy ellentétben állna a magyar társadalom várakozásaival, beidegződéseivel, történelmi hagyományaival. Az európai felzárkózás az államalapítás óta kísértő álmom. Szent Istvánnak a római pápa küldött koronát 1000-ben; 2002 tavaszán pedig, néhány héttel az ország EU-csatlakozása felől döntő magyarországi népszavazás előtt a római pápa budapesti követe, Karl-Josef Rauber joggal állapíthatta meg, hogy „*Szent István forogna a sírjában, ha Magyarország kimaradna az Európai Unióból*”. (2) Az információs korszak ugyancsak nem teljesen új. Az ember, mióta csak a Földön megjelent, mindig is külön állt a világban, páratlan információs erői révén. Az ember ugyanis nem egyszerűen a fizikai térben, az atomok világában él, hanem evilági létével párhuzamosan kiépíti a bitek alkotta teret maga körül, ahol minden egyes fizikai mozzanatnak van vagy lehet egy mása, melynek csak hordozója az atom, de nem lényege. A lényeg a jelentés, melyet az ember teremtette kultúrák, az értékek, a közösségek s azon belül az egyéni sors hozta választások hordoznak.

2. ábra: „Bitbeesés”

ATOMOK
(analóg világ)

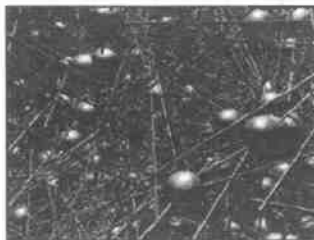
BITEK
(digitális világ)

Az információs társadalom az egész földkerekséget átfogó elektronikus kommunikációs hálózat, melybe kapcsolódva mindenki, mindenkivel, bármikor, bármiről kommunikálhat. A hálózat horizontális szerveződése lehetetlenné teszi a tekintélyelvű, hierarchikus képletek megmaradását, s ezáltal történelmileg maximalizálja az emberek közötti egyenlőség antropológiai adottságát. Az információs társadalom egyben a tudás társadalma. Az internet ugyanis nemcsak hálózat, hanem egyben egy új médium is, amelyen kép, hang, szöveg, mozgókép egyszerre és tetszőleges rendben áramlik, miközben minden jelentés, amit emberi elme egykor, ma és a jövőben létrehoz, bekerül az új médiumba, s ott is marad. Az Internet a mindentudás médiuma.

3. ábra: Információs társadalom – információs korszak

HÁLÓZATISÁG

- ✓ Összekapcsoltság
- ✓ Horizontális
- ✓ Szabadság

MINDENTUDÁS

- ✓ Emlékezet felejtés nélkül
- ✓ Bővülés, hozzáadás, megsokszorozódás
- ✓ Hypertext, multiplikálódás
- ✓ Keresés
- ✓ A tudás tudása

A magyar kultúra semmivel sem kevésbé alkalmas a jelentések forgalmazására, tárolására, újjáalakítására, mint a világ bármely más népének kultúrája. Különleges vonása a magyar kultúrának, hogy Kelet és Nyugat határán egyidejűleg befogad és átad, miközben a nyelv különállása folytán egyedi, mással behelyettesíthetetlen jelentés-világot hoz létre.(3) Ez

a világ kívülálló számára nehezen érthető. Kevesen értik, hogy miként éltethet egy nemzetet a balsorsba vetett hit, s miként sikerülhetett a nemzeti túlélés kudarcok sorozatán át. Ady Endre orvoshoz méltóan pontos láttelepet adott egykor Magyarországról, amikor ezt írta: „*Kompország, Kompország, Kompország: legképessegebb álmaiban is csal mászkált két part között: Kelettől Nyugatig, de szívesebben vissza.*” (4)

Az európai beilleszkedés és az információs társadalom adta lehetőségek kihasználása a magyar történelem teljesen új korszakát nyitja meg. Az Európai Unió egységes politikai és gazdasági terében megoldódik a magyarság legkínzóbb gondja, melynek lényege a politikai szétszakítottság és kulturális egység ellentmondása. A nemzetállami határok eltűnnek, s helyükre új, immár szellemi határok kerülnek, melyek alakításáért mindenki felel, aki él és élni fog az új Európában, az új Magyarországon.

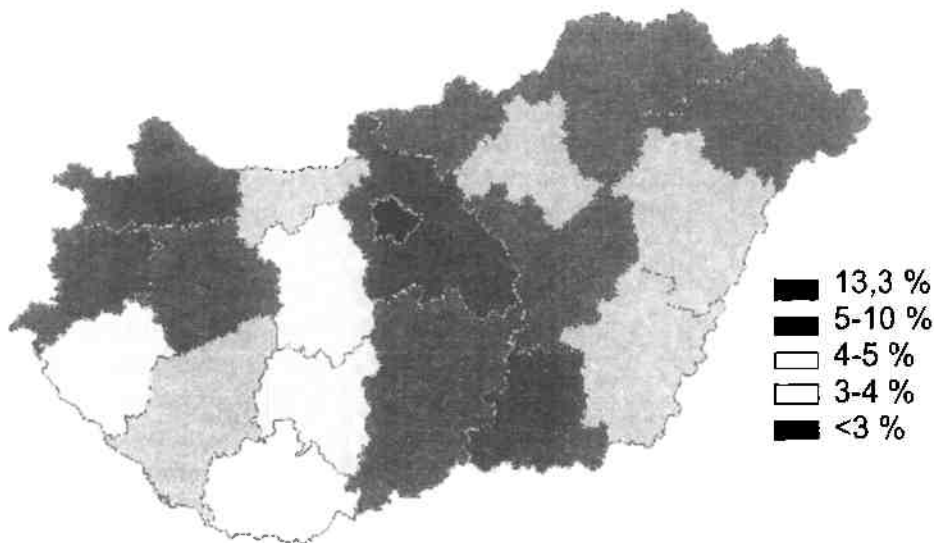
Az információs társadalom kiépülése néhány éven belül megtörténhet. Finnország, Észtország, Írország példája azt mutatja, hogy a kormányzat tudatos szerepvállalása, a társadalom és azon belül különösen az üzleti és közintézményi szféra befogadási készsége esetén gyors ütemben és látványosan következnek be a pozitív változások, melyek eredményeként korszerű szerkezetben bővül a gazdaság, javul az élet minősége, orvosolódnak az egyes régiókat és társadalmi csoportokat egymással szembe állító igazságtalanságok.

Az Informatikai és Hírközlési Minisztérium 2002-ben, a kormányváltással jött létre. Első számú feladatának azt tekinti, hogy megteremtődjenek az információs társadalom kiépülésének jogi keretei, amelyek világosan megszabják a piac, az intézmények és a társadalom egyéb cselekvői számára, hogy mit szabad, s mit nem szabad tenniük. A kormányváltás második évében az Országgyűlés elé kerül az újjászerveztett Hírközlési Törvény, mely összhangba fogja hozni a magyar távközlési piac szabályait az európai uniós szabályozás kívánalmaival. E kívánalmak egyértelműen a versenyzés irányába mutatnak. A verseny természetesen nem öncél. Az informatikai ipar rohamosan fejlődik, s csak a szabályozás lehet eredményes, amely befektetésre, innovációra, expanzióra ösztönöz. A távközlési piac versenye akkor hatékony, ha az elősegíti az ország versenyképességének javulását, aminek záloga az informatikai ipar rohamos és akadálymentes fejlődése. A törvény elsődleges célja, hogy az Internet által megtestesített lehetőségek a lehető leggyorsabban, a lehető legszélesebb körben és a lehető legjobb minőségben (szélessávú hozzáférés

formájában) hozzáférhetővé váljanak minden polgár, minden vállalkozás, minden közintézmény, valamint minden civil, egyházi, kormányzati szervezet számára.

A hozzáférési lehetőségek terén jelenleg óriásiak az egyenlőtlenségek az országon belül. A háztartások Internet-penetrációja elégtelen. Az internetes hozzáférések eloszlása szempontjából Nyugat-Magyarország előnyösebb helyzetben van, mint Kelet-Magyarország. A Nyugat-magyarországi régió egyik problémája a déli rész viszonylagos elmaradottsága, amely éppen fordítottja a Kelet-magyarországi körülményeknek. A másik probléma az, hogy ellentmondás van az infrastruktúra fejlettsége és az arra potenciálisan ráépülhető tudástermelő intézmények (felsőoktatás, kutatás) fejlettsége között. Mindkét problémára lehet gyors megoldást találni.

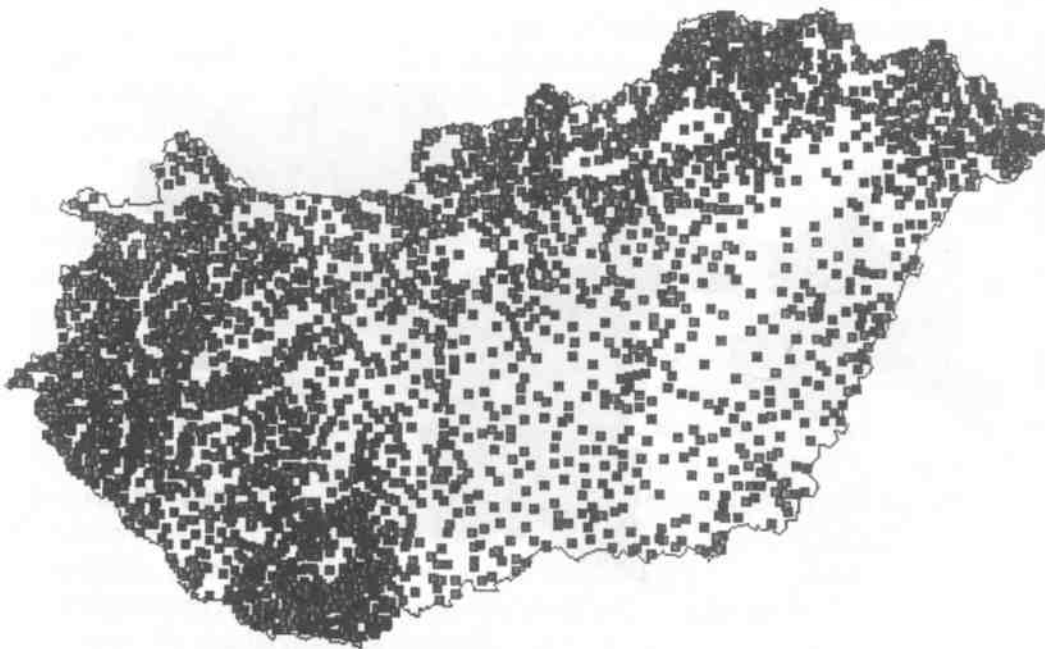
4. ábra: Internet-penetráció megyénként (internet-hozzáféréssel rendelkező háztartások aránya 2001)

Adatforrás: WIP 2001 (5)

Túl alacsony az Internet-hozzáféréssel rendelkező kis- és középvállalkozások aránya. Ugyanakkor az ország gerinchálózatokkal jól el van látva, s az üzleti szféra legnagyobbjainak körében teljes körű a szélessávú internetes hozzáférés, fejlett az informatikai háttér. Ehhez kell felzárkóztatni a társadalom többi szegmensét. Különösen sürgető a mezőgazdaság bekapcsolása az információs társadalomba, mivel az EU csak akkor ad támogatást a mezőgazdasági termelőknek, ha a brüsszeli döntéshozók pontos, naprakész és megbízható információkat kapnak egyenesen a termelőktől. A 2003-as év Közháló programjának célja, hogy a közösségi szélessávú internet-hozzáférések pontjai jelentősen bővüljenek, s ne legyen olyan település Magyarországon, legyen az akár egészen kicsiny is, ahol ne teremthető meg az információs társadalom adta lehetőségek kihasználásának ez a szükséges, bár nem elégséges feltétele.

5. ábra: Meglévő és megvalósuló közösségi hozzáférések

- Már meglévő és 2003 tavaszáig megvalósuló közösségi hozzáférések
- Későbbiekben kialakítandó közösségi hozzáférések

Hiába van azonban Internet-elérés, ha nincs tartalom. Az új médium tartalmainak egyik része olyan jellegű, hogy létrehozásuk és a közönséghez juttatásuk nem igényel kormányzati beavatkozást. A kereskedelmi televíziók egyes műsoraiban megjelenő, esztétikai szempontból egyébként kétes értékű újabb szórakoztató tartalmak („Big Brother”, „Való Világ”) által kiváltott érdeklődés hatására hatalmas arányban megnövekedett az Internet iránti érdeklődés. Ezeknek a műsoroknak a hatása az informatikai technológiák konvergenciáját is elősegítették. A mobil telefonos szavazás, az SMS üzenetek naponta tízezres tömegei és a webre került szórakoztató tartalmak hatása kölcsönösen stimulálta mindkét közlési eszköz igénybevételét.

A piaci haszonnal nem kecsegtető tartalmak fejlesztéséért azonban a kormánynak felelősséget kell éreznie. Ez a felelősség jelent meg már a 2002-es évben kiírt tartalomfejlesztési és K+F pályázatokban s jelenik meg a 2003-as év pályázataiban. A Kormány egyetért a Nemzeti Digitális Adattár létrehozásával, mely technológiai, jogi és keresési szabványként kerete lesz a nemzeti kulturális örökségbe tartozó jelentések átmentésének a digitális világba. Ez az adattár egyben forrása lesz a Sulinet tudástárának, amely minden iskolában hozzáférhető lesz az interneten keresztül. A Sulinet tudástárának tartalmai radikálisan új perspektívákat nyithatnak a pedagógusok és a tanulók számára, hiszen az információk hiánya vagy minőségi deficitje többé nem lehet akadály a hatékony tanításnak.

6. ábra: Nemzeti Digitális Adattár tartalma

- ✓ Kulturális és történeti értékek publikálása az interneten
  - már kész művek, alkotások
  - elektronikus katalógusok
- ✓ Intézményi és szakmai adattárak
- ✓ Programok, rendezvények adattára
- ✓ Magán archívumok
- ✓ A tartalmakat bemutató, feldolgozó bróker site-ok
- ✓ Kulturális, szakmai, vertikális site-ok

Egyéb tartalmak gyors megjelenésére is szükség van. Mindenekelőtt említendő az államigazgatás és az önkormányzatok tevékenysége. Az elektronikus igazgatás lehetővé teszi a közhatalmi szervek működésének átláthatóságát, megkönnyíti a polgárok és az állami, önkormányzati intézmények közötti kapcsolattartást. Periklész álma a demokráciáról valóra válhat az információs társadalom városaiban és falvaiban. Az egészségügy reformja elválaszthatatlan az információs korszak kihívásaitól.

6. ábra: Demokrácia

- ✓ Világosság
- ✓ Átláthatóság
- ✓ Ellenőrizhetőség
- ✓ Flexibilitás
- ✓ Visszakérdezhetőség
- ✓ Szavazás
- ✓ Közösségépítés
- ✓ Részvétel
- ✓ Legitimáció
- ✓ Politikai nevelés
- ✓ Uralommentes kommunikáció

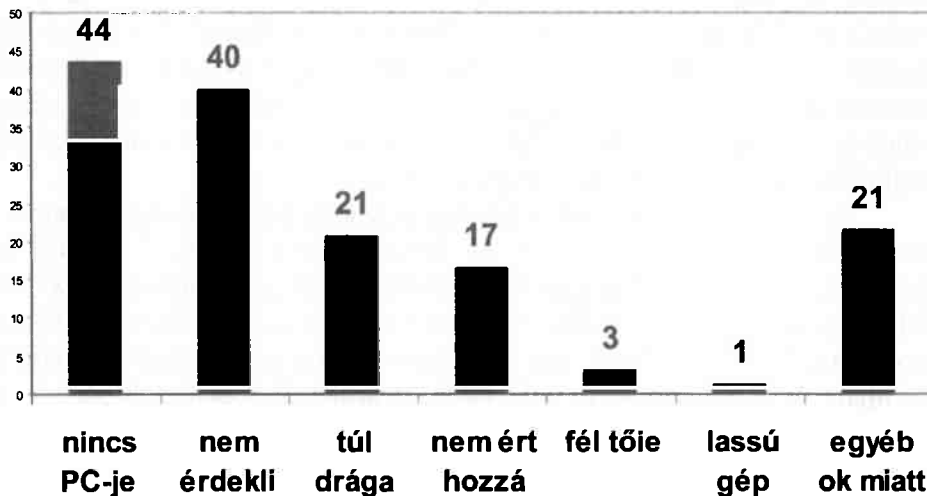
„A mi alkotmányunk neve pedig, mivel az uralom nem néhány ember, hanem a többség kezében van, demokrácia. A magánügyekben a törvény mindenkinek egyenlő jogot garantál.”

Magyarország csak akkor válhat a kelet-közép-európai régió vezető térségévé, ha az állam és a gazdaság logisztikai alapjait teljes egészükben áthatja az új információs technológia. Az ártermelés és az áruforgalom, a szolgáltatások csak akkor alakulhatnak a hatékonyság mércéi szerint, csak akkor igazodhatnak a szükségletekhez, ha a vállalatok és közintézmények kellően feldolgozott és kiértékelt valóságos idejű, valóságos adatokkal rendelkeznek, amelyek birtokában minden pillanatban készen állnak a változtatásra. Az az ország, az a vállalat és az az intézmény nyeri meg a versenyt, mely előbb jut hozzá az információhoz, s előbb érti azt meg.

Korántsem képzelhetjük azonban, hogy az információs társadalom térhódítása diadalút lesz hazánkban. Az akadályok számosak. A lakosság egy része túl szegény ahhoz, hogy megengedhesse magának az információs társadalom adta lehetőségek igénybevételét, mely sajnálatos módon nem egyszeri nagy költséget, hanem folyamatosan és meglehetősen sok pénz elköltését jelenti. A lakosság másik része igénybe vehetné az információs társadalom adta szolgáltatásokat, azonban vagy nem látja meg a hozzáadott értékek lehetőségét, vagy egyszerűen fél még a PC képernyőjének látványától is.

7. ábra: Miért nem használja az internetet (%)?

Adatforrás: WIP 2001

Számos képzési és átképzési lehetőség áll majd a felnőtt lakosság mindkét részének rendelkezésére ahhoz, hogy beköltözzenek az információs társadalom várkastélyába, melynek előnyeit csak akkor tapasztalhatják meg, ha már egyszer bekerültek. Az információs társadalom adta kedvezmények lényegi ismérve ugyanis, hogy akik nem jártak soha ebben a várkastélyban, fel sem foghatják, hogy miből maradtak ki. A középkorban a látható várkastélyok mindig is figyelmeztették a kimaradtakat arra, hogy miből maradtak ki. Ez a látvány nem is maradt hatás nélkül. Az információs társadalom kárvallottjai azonban nem tudnak arról, hogy ők kárvallottak, s ezáltal kimaradásuk végzetes.

A felnőttek megtaníthatók ugyan az információs társadalom adta lehetőségek kihasználására, de kultúrájuk pre-digitális marad. Most van felnövekvőben egy új digitális nemzedék, melynek tagjai számára a PC kezelése, a *software*-logika, az új médium ugyanolyan természetes ismeret lesz, mint nekünk volt egykor a galambok, a macskák és a gimnáziumi padok ismerete. A digitális nemzedéket ez az új tapasztalat különbözteti meg a pre-digitális nemzedékektől. Az információs korszakban újraértékelődik a rend és a káosz. Utóbbi nem az előbbi ellentétéként, hanem a világ szerveződésének egy másik szintjeként jelenik meg, amiből új tudások, új tapasztalatok, s a korábbi cselekvési mintákhoz képest új cselekvések támadnak.(6) A kettéosztáson alapuló határok elvesztik orientációs képességüket. Az új világban a határok újra meg újra megteremtődnek, kemény próba elé állítva azokat, akik ragaszkodni kívánnak a társadalmilag konstruált világ egyes osztályai (álom és valóság, örület és józanság, férfi és nő, fiatal és felnőtt, nemzeti és nemzetközi stb.) megkülönböztetésére szolgáló kategóriáikhoz.

A Sulinet program maximálisan igazodni fog a digitális generáció szocializációja által támasztott új igényekhez. Az IHM Európában egyedülálló módon az óvodáskorúak számára indítja el 2003-ban az Okos Kölyök programot, mely ebben az évben 500 hátrányos helyzetű település óvodáiban, s a következő három évben az ország összes óvodájában alkalmat ad arra, hogy a 3-6 éves gyermekek beköltözhessenek az információs társadalom láthatatlan várkastélyaiba. Ez a program interaktív és kreatív viszonyt teremt a gyermekek és a PC-kbe telepített alkalmazások között, ami lehetővé teszi, hogy villámgyorsan elsajátítsák a digitális világ manipulációjának alapelemeit.

8. ábra: Okos kölyök program

- ✓ Korai idegen nyelvi szocializáció elősegítése
- ✓ Motorikus készségek fejlesztése
- ✓ Percepció pontosság fokozása
- ✓ Asszociativitás, logika fejlesztése
- ✓ Memóriafejlesztés
- ✓ Kategorizációs képességek fejlesztése
- ✓ Fogalomalkotás fejlesztése
- ✓ Számfogalom kialakítása

Nem kétséges, hogy az évtized végére Magyarország a szó informatikai értelmében intelligens ország lesz. Ugyanakkor nem képzelhetjük, hogy automatikusan boldogabb ország is lesz. A magyarok Európában és az információs társadalomban minden bizonnyal megmaradnak azoknak, akik voltak. A különbség csak annyi lesz, hogy Kompország immár végleg kiköt a nyugati parton. Ady Endre bizonyosan boldogabb lenne, ha most élne.

Jegyzetek

- (1) HIF 2002. Hírközlés-statisztikai évkönyv, Budapest
- (2) *Népszabadság*, 2003. március 29.
- (3) Lükő Gábor 1987: *A magyar lélek formái*, Pécs: Pannónia Könyvek
- (4) Ady Endre 1905: „Ismeretlen Korvin-kódex margójára”
- (5) World Internet Project 2002, ITTK-TARKI
- (6) György Péter 2002: *Memex*, Budapest: Magvető